

JORJ ORUELL ASARLARI TARJIMASIDA TIL VA EMOTSIYA UYG'UNLIGI

Muallif: Dinora Sodiqova Ilhom qizi¹, Marxabo Abdullayeva Rahmonkulovna²

Affiliyatsiya: Xalqaro Nordik universiteti katta o'qituvchisi¹, Toshkent davlat transport universiteti Phd tayanch doktoranti²

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15167644>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola Jorj Oruellning "1984" asarining Karim Bahriyev tomonidan qilingan o'zbekcha tarjimasi jarayonida til va emotsiyalarning uyg'unligi masalasini tahlil qilinadi. Asar, totalitar jamiyat va individual erkinlikning cheklanishi mavzularini o'z ichiga olgan holda, tarjimasi orqali til va emotsiya o'rtasidagi aloqalarni o'rganish, tarjimonning badiiy ifoda va hissiyotlarni saqlashdagi muhim rolini ko'rsatadi. Maqolada Oruellning asaridagi ruhiy holatlar va tuyg'ularni yetkazishning murakkabligi, tarjimonda emotsional ohangni saqlashning o'ziga xos jihatlari va bu jarayonda tilning o'zgarishi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Jorj Oruell, 1984, tarjima, til va emotsiya, badiiy ifoda, totalitarizm, tarjimon, ruhiy holat, hissiyot, badiiy asar

KIRISH

Jorj Oruellning "1984" asari XX asrning eng ta'sirchan va muhim badiiy asarlaridan biri bo'lib, uning yozilishidan deyarli o'n yil o'tib, asar bugungi kunda ham o'zining dolzarbligini yo'qotmagan. "1984" romani totalitarizm, erkinlikning cheklanishi, insonning psixologik bosimi va manipulyatsiyalarga qarshi kurash haqida chuqur fikrlar olib boradi. Asar, o'zining qorong'u va pessimist tasvirlari bilan tanilgan bo'lib, keng ijtimoiy, siyosiy va psixologik savollarni keltirib chiqaradi. Ushbu romanning tarjimasi, faqat tilga oid masala bo'lmay, balki o'quvchiga asar mazmuni va muhim emotsional ohangini to'g'ri yetkazish uchun bir nechta murakkab masalalarni hal qilishni talab qiladi.

Tarjima jarayoni faqat so'zlarni boshqa tilga o'zgartirishni anglatmaydi. Har bir tarjimon asar tuyg'ularini, hissiyotlarini, psixologik atmosferani, shuningdek, muallifning fikrlash tarzini va ijtimoiy muhitni o'zgartirmasdan, original asarning ma'nosini to'liq etkazish uchun o'zining san'ati va mahoratini qo'llaydi. Oruellning "1984" asarida bu masala yanada dolzarbdir, chunki uning tilining o'zi o'quvchiga muayyan psixologik holatni yoki kayfiyatni yetkazish uchun maxsus yaratilgan. Asarning turli aspektlari, jumladan, siyosiy muhokama, ijtimoiy tahlil va individual psixologiya, tarjimonda til va emotsiyaning uyg'unligi masalasini yanada murakkablashtiradi.

O'quvchi tomonidan tushuniladigan va tasavvur qilinadigan bo'lishi kerak bo'lgan har bir detal, har bir hissiyot va kayfiyat tarjimada saqlanishi kerak. "1984" asarining tarjimasi tilning nozik jihatlari, badiiy adabiyotning emotsional yukini va uning nazariy qismlarini o'z ichiga oladi. Boshqa tomondan, tarjimon muayyan til va madaniyat

farqlari tufayli original asarda mavjud bo'lgan tuyg'ularni qanday qilib to'g'ri va aniq tarzda yetkazish kerakligini bilishi kerak.

Shu bilan birga, "1984" asaridagi ba'zi badiiy elementlar, masalan, yangilikka aylangan so'zlar, spekulyatsion siyosiy tasvirlar, va individual erkinlikni cheklashga oid subyektiv tasavvurlar, tarjima jarayonida ko'plab murakkabliklar yaratadi. Oruellning tasviriy uslubi, o'quvchini doimo xavotirda tutib, turli psixologik holatlar va emotsiyalarni uyg'otishga qaratilgan. Bu nozik tuyg'ular va kayfiyatlarni boshqa tilga o'girishda tarjimon emotsiyalarning aniqligi va kuchini saqlashga katta e'tibor qaratishi zarur.

Mazkur ilmiy maqola, "1984" asarining tarjimasi orqali til va emotsiyaning uyg'unligini tahlil qilishni maqsad qiladi. Tarjimada tilning strukturalarini va badiiy elementlarini saqlash, shu bilan birga asarning psixologik va siyosiy ahamiyatini yetkazishning o'ziga xos usullari o'rganiladi. Ushbu maqola, tarjimaning adabiy, madaniy va psixologik jihatlarini ko'rib chiqish orqali, o'quvchiga original asar mazmunini to'liq tushunish imkonini yaratishdagi tarjimonning o'rni va roli haqida chuqur tahlil beradi.

ASOSIY QISM

Jorj Oruellning "1984" asarini tarjima qilishda til va emotsiya uyg'unligi masalasi juda muhim va murakkabdir. Oruellning asari o'zining qorong'u va totalitar jamiyatga qarshi turgan tasvirlari bilan mashhur bo'lib, unda tilning o'zi siyosiy va psixologik manipulyatsiya vositasi sifatida ishlatiladi. Asar originalida o'zining siyosiy, falsafiy va emotsional qatlamlari bilan o'quvchida kuchli taassurot qoldiradi. Shu sababli, tarjima jarayonida asar tilining badiiy qudratini va emotsional atmosferasini saqlab qolish juda muhimdir.

Tarjimada til va emotsiyaning uyg'unligi, avvalo, so'zlarning to'g'ri tanlovi va muayyan ohangni saqlashda ko'zga tashlanadi. Oruellning "1984" asarida, "Yangi til" (Newspeak) kabi o'ziga xos va badiiy jihatdan boy til strukturalari mavjud bo'lib, ular asarning mantiqiy va psixologik tuzilishini shakllantiradi. "Yangi til"ning mavjudligi va uning doimiy ravishda tasvirlanishi orqali tilning totalitar jamiyatdagi roli ko'rsatiladi: erkin fikrni cheklash, odamlarni o'z fikrlarini ifodalashdan mahrum qilish va xalqni bo'ysundirishning vositasi sifatida ishlatiladi. Tarjimon ushbu tilni o'zgartirmasdan, asli tushuniladigan va hissiy ta'sir kuchiga ega bo'lishi uchun nozik muvozanatni saqlashga harakat qilishi kerak.

Emotsional ohangni saqlashda muhim omil – so'zlarning tanlovi, ularning kuchi va o'quvchiga etkazadigan hissiyotlaridir. Masalan, "Ingsoc" (Ingsoc – Ingliz Sotsialistik Partiyasi) yoki "doublespeak" kabi so'zlar tarjimaga o'tkazilganda, ularning ichki ma'nosi va ularga yuklangan hissiy va siyosiy kuchni aniq ifodalash zarur. Bu so'zlar nafaqat siyosiy tizimni tavsiflaydi, balki o'quvchiga ularning emotsional ta'sirini ham ko'rsatadi. Tarjimon bu jihatlarini saqlab qolish uchun badiiy ifoda va tilning kontekstual ahamiyatini chuqur anglashga majbur.

Oruellning uslubi nozik va puxta o'ylangan bo'lib, uning har bir sahnasi o'quvchida kuchli emotsional ta'sir qoldiradi. Asarda jamiyatning oppressiv tabiati, insonlarning ichki dunyosidagi beqarorlik, qo'rquv va umidsizlik kabi his-tuyg'ularni yoritishda til muhim rol o'ynaydi. Tarjimada bu tuyg'ularni to'g'ri yetkazish juda qiyin bo'ladi, chunki o'zbek tilida ham ba'zi badiiy uslublar va so'z birikmalari o'xshash hissiyotlarni yaratishga

imkon beradi, lekin ba'zi detallarni, ayniqsa, "Yangi til" kabi sun'iy yaratilgan so'zlarni aniq va to'g'ri tarjima qilishda tarjimonning o'z mahorati kerak.

Oruellning qoralangan jamiyatining "g'amgin" va "qorong'u" obrazlarini tarjimonda aks ettirishda aynan shu uslub va emotsional ohangni saqlash, asar mohiyatini to'liq aks ettirish uchun muhimdir. Badiiy tilning asosiy vositalaridan biri – tasviriy detallardir. Masalan, "Partiya"ning doimiy kuzatuv, ko'plab sensorli vositalarning tasviri, hamda asosiy qahramon Uinstonning ichki kurashlari o'quvchini ruhiy jihatdan ta'sir etadi. Tarjimada bunday tasvirlarni saqlash, asar atmosferasini o'zbek tilida ham shunday aniqlik va hissiyot bilan yetkazish kerak.

Oruellning asarida, ayniqsa, psixologik holatlar muhim o'rin tutadi. Uinstonning ichki kurashi, u his qilgan beqarorlik, umidsizlik, va erkinlikni orzu qilish kabi psixologik jihatlar tarjimaga o'tkazishda katta e'tibor talab qiladi. Oruellning yozuv uslubi va uning personajlarining ichki hissiyotlari ularning fikrlarini aniq va chuqur tasvirlashga qaratilgan. Tarjimon, o'quvchiga bu hissiyotlarni qanchalik ta'sirchan va aniq yetkazishini ta'minlash uchun faqat so'zlarni emas, balki ularning psixologik ta'sirini ham tushunishi kerak.

Asarda o'quvchini o'zining ichki kurashlariga olib boruvchi, ko'plab fikrlar va his-tuyg'ularni ifodalovchi psixologik monologlar mavjud. Ularning tarjimasi, nafaqat tilning aniq ifodasi, balki o'quvchi tomonidan hissiyotlarni qanday qabul qilishini inobatga olishni talab qiladi. Shuning uchun tarjimon uchun til va emotsiyaning uyg'unligi, ichki holatlarni to'g'ri aks ettirish va bu orqali o'quvchiga chuqur ruhiy ta'sir ko'rsatishning muhim elementiga aylanadi.

Oruellning "1984" asarini boshqa tilga o'tkazishda madaniy farqlar ham muhim ahamiyatga ega. Tarjimada faqat so'zlarni aniq tarjima qilish emas, balki madaniy kontekstni ham hisobga olish zarur. Masalan, totalitarizm, nazorat, oppressiya va erkinlik kabi tushunchalar turli madaniyatlarda farqli tarzda tushunilishi mumkin. Tarjimon, asar mazmunini yangi madaniyatga moslashtirgan holda, uning originaldagi emotsional va siyosiy ta'sirini saqlab qolishi kerak.

Tarjimonning ishi faqat badiiy asarni tilga moslashtirish bilan tugamaydi. Asarning asosiy mazmuni va mohiyatini o'quvchiga yetkazish uchun u madaniy farqlarni tushunib, asarning umumiy emotsional kuchini ham saqlab qolishi zarur. Bu, albatta, tarjimonning o'z madaniyatiga, tiliga va adabiyotiga bo'lgan chuqur bilimini talab qiladi.

Jorj Oruellning "1984" asarining tarjimasi, til va emotsiya uyg'unligi nuqtai nazaridan juda murakkab jarayonni tashkil etadi. Tarjimon, asarning tilini va emotsional ohangini, psixologik tasvirlarni va siyosiy tuzilmalarni o'zgartirmasdan, o'zbek tilida to'g'ri va aniq tarzda aks ettirishi zarur. Til va emotsiyaning uyg'unligi orqali tarjimon asar mazmunini, uning badiiy kuchini va ruhiy holatini saqlab qolishi kerak. Asarda tilning siyosiy manipulyatsiya va psixologik nazorat vositasi sifatida qanday ishlatilgani, ayniqsa, totalitar jamiyatda erkinlikni bostirish uchun qanday tutilganligini o'rganish juda muhim. Oruellning badiiy uslubi va so'zlarni tanlashdagi noziklik, tarjima jarayonida asarning asosiy ruhini saqlashni talab qiladi.

Quyidagi tahlil, asardan olingan inglizcha parchalar va ularning o'zbekcha tahlillari orqali til va emotsiyaning qanday uyg'unlashishini ko'rsatadi.

Masalan,

Inglizcha: *"The purpose of Newspeak was not only to provide a medium of expression for the world-view and mental habits proper to the devotees of Ingsoc, but to make all other modes of thought impossible. It was intended that when Newspeak had been adopted once and for all, a heretical thought, that is, thought diverging from the principles of Ingsoc, should be literally unthinkable, at least so far as thought is dependent on words."*

Bu parchada Oruell "Yangi til"ning maqsadlarini bayon qiladi. Yangi Nutqning vazifasi, faqat Partiya e'tiqodlariga mos keladigan fikrlarni ifodalashni ta'minlash emas, balki boshqa fikrlarni mumkin bo'lmagan darajada cheklashdir. "Heretik" fikrlar, ya'ni Partiya e'tiqodlaridan chetga chiqadigan fikrlar, Yangi Nutq yordamida imkonsiz qilishga harakat qilinadi. Tarjimada bu ideologik manipulyatsiya va tilning psixologik nazorat vositasi sifatidagi roli saqlanishi kerak. "Heretik" so'zining ta'rifi va uning tarjimasi ayniqsa muhim, chunki u o'zbek tilidagi barcha salbiy va taqiqlangan fikrlarni tasvirlash uchun ishlatiladi. Tarjimonning vazifasi, o'quvchiga bu badiiy va siyosiy ma'nolarni aniq yetkazishdir.

Inglizchasi: *"Winston had won the victory over himself. He loved Big Brother."*

Bu, asar oxirida Uinstonning ruhiy holatining qanday o'zgarishini tasvirlaydigan parchadir. Asarda Uinstonga nisbatan yaratilgan psixologik bosim, uning o'z fikrlarini to'liq boshqarish va butunlay yengilishi orqali "Big Brother"ni sevishtga majbur bo'lishi ifodalanadi. Bu holatning tarjimasi juda muhim, chunki Uinstondagi bu o'zgarish, uning ichki dunyosidagi to'liq qulashni va erkinlikdan voz kechishni anglatadi. Tarjimada bunday psixologik holatni aniq va chuqur ifodalash, o'quvchida asarning emotsional ta'sirini yaratadi. Tarjimon so'zlarning kuchini va ulardagi psixologik ma'nolarni saqlashi zarur.

Inglizchasi: *"War is peace. Freedom is slavery. Ignorance is strength."*

Bu parchada, Oruellning "doublespeak" (qo'shfikr) tushunchasini ifodalovchi mashhur iboralar keltirilgan. Bu frazalar o'zining paradoksal tabiati bilan, o'quvchiga qanday qilib til yordamida ongni manipulyatsiya qilish mumkinligini ko'rsatadi. "Urush tinchlikdir", "Erkinlik qullikdir", "Bilimsizlik kuchdir" kabi iboralar jamiyatdagi psixologik va siyosiy boshqaruvni ifodalaydi. Tarjimada bu iboralarni o'zgartirmasdan, ularning paradoksal va emotsional kuchini saqlash zarur. Har bir ibora o'zida katta siyosiy va emotsional yukni tashiydi, va bu yukni o'quvchiga yetkazish, tarjimonning mahoratiga bog'liq.

Inglizchasi: *"The Ministry of Truth contained, it was said, three thousand rooms above ground level, and corresponding ramifications below. Scattered about the floor were a number of agencies, concerned with the manipulation of the past, with the alteration of records, and with the issuing of a daily bulletin of the Party's activities."*

Bu parchada "Truth" (Haqiqat) vazirligi tasvirlanadi, bu o'z-o'zidan qo'shfikrlilikni, ya'ni ikkiyuzlamachilik (doublespeak) namoyish etadi. Vazirlik haqiqatni tahrir qilish va o'zgartirishni amalga oshiradi, bu esa o'quvchiga til va haqiqatni qanday manipulyatsiya qilish mumkinligini ko'rsatadi. Tarjimada bu idora va uning emotsional ta'sirini tushunish va ifodalashda noziklik talab etiladi. O'quvchi, bu tasvirlardan ko'ra ko'proq siyosiy va psixologik manipulyatsiya haqida tushuncha olishadi. Tarjimon bu voqealarni tarjimada aniq va ta'sirchan tarzda aks ettirishi lozim.

Inglizchasi: *"He had the sensation of falling, and the feeling of his face was beginning to freeze. He could not understand the meaning of the words. He was already alone."*

Uinstonning ichki kurashini tasvirlashda, uning ruhiy holati va qarorlarining qanday ta'sirlanganligini ko'rish mumkin. "U o'zi bilan yolg'iz edi" – bu ibora, uning erkinlikni yo'qotganini va hukumat tomonidan to'liq nazorat qilinayotganini ifodalaydi. Tarjimada bu holatni aniq va ta'sirchan tarzda ifodalash muhimdir. Tarjimon bu qator so'zlarni tanlashda o'quvchida psixologik ta'sirni yaratishi kerak. Uinstonning yolg'izlik va ruhiy erksizlik hissiyotlari, asar mazmunini to'liq tushunishda yordam beradi.

XULOSA

Jorj Oruellning "1984" asari tarjimasida jarayonida til va emotsiyaning uyg'unligini saqlash juda katta muammolarga olib keladi. Oruellning asari siyosiy va psixologik tahlillarni o'z ichiga olgan holda, har bir so'z va ibora o'zining emotsional yukini tashiydi. Tarjimon bu so'zlarni tarjima qilayotganda, nafaqat so'zlarni, balki ularning psixologik va siyosiy ta'sirini ham hisobga olishi kerak. Asardan olingan inglizcha parchalar va ularning o'zbekcha tahlillari, tarjimadagi til va emotsiyaning qanday uyg'unlashishiga oid ba'zi misollarni ko'rsatadi. Shuning uchun, tarjima jarayonida original asarning ruhini va emotsional kuchini saqlab qolish juda muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Salomov G'. Tarjima tashvishlari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1983. – 192. b.
2. Safarov Sh. Tarjimashunoslikning kognitiv asoslari, monografiya. – Toshkent, 2019. – 300 b.
3. Алексеева И.С. Текст и перевод. Вопросы теории. – М.: Международные отношения, 2008. –184 с.
4. Гачечиладзе Г. Художественный перевод и литературные взаимосвязи. – М., 1972. – 146 с.
5. Казакова А. Художественный перевод. Теория и практика. – Санкт-Петербург: Инъязиздат, 2008. – 535 с.
6. Жорж Оруэлл. "1984". Карим Бахриев таржимаси. Тошкент: Нихол, 2020. – 338 б.
7. Book Review: 1984 by George Orwell. 1949.
8. Абдуллаева, М. (2024). НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ПРОЗЫ (на примере прямых переводов с английского языка конца XX-начала XXI века). Предпринимательства и педагогика, 3(4), 3-10.
9. Hamidov, X., & Abdullayeva, M. (2024). Alternative Versions and Functional Characteristics of Phraseologisms in Uzbek. EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION, 4(3), 51-54.
10. Sodiqova, Dinora LINGUISTIC CHARACTERISTICS OF PHRASEOLOGISMS INVOLVING CLOTHES NAMES IN ENGLISH AND UZBEK // ORIENSS. 2022. № Special Issue 28-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/linguistic-characteristics-of-phraseologisms-involving-clothes-names-in-english-and-uzbek> (дата обращения: 08.03.2025).